

راهکار های تقویت ارتباط والدین در پیشبرد اهداف تربیتی فرزندان

چکیده

خانواده به عنوان اولین و مهم‌ترین نهاد تربیتی، نقش اساسی در پیشبرد اهداف تربیتی فرزندان دارد. ارتباط مؤثر والدین با فرزندان، زمینه‌ساز رشد و توسعه همه‌جانبه کودکان و نوجوانان است. این مقاله به بررسی راهکارهای تقویت ارتباط والدین می‌پردازد و اصول و شیوه‌های مؤثر در این زمینه را معرفی می‌کند. بر اساس تحقیقات، والدین باید دانایی و مهارت‌های لازم را برای برقراری ارتباط مؤثر با فرزندان خود داشته باشند. این ارتباط شامل جنبه‌های کلامی و غیرکلامی است و هماهنگی میان این دو می‌تواند به ارتباط روشن و مؤثر کمک کند. در مقاله حاضر تحت عنوان راهکار های تقویت ارتباط والدین در پیشبرد اهداف تربیتی فرزندان به روش توصیفی-تحلیلی سعی بر این بوده است که با بررسی جنبه‌های متفاوت همسران باهم در دو بعد وظایف و رفتار پدر نسبت به مادر و وظایف و رفتار مادر نسبت به پدر تاثیر و بازخورد آن‌ها را در شاخه‌های متفاوت تربیت فرزندان به یک جمع بندی معقول دست پیدا کند. ارتباط میان والدین یکی از مهمترین عوامل مؤثر در تربیت فرزندان است و تاثیر آن بر رشد و توسعه فرزندان قابل توجه و اهمیت است. وظایف پدر نسبت به مادر در چهار شاخه خوش اخلاقی، انعطاف پذیری، عدم تنبیه بدنی همسر، خوش زبانی و نیکو سخن گفتن؛ و وظایف مادر نسبت به پدر در چهار شاخه عشق و محبت، رفتار نیکو، قناعت و خوش رفتاری بررسی شده است.

کلید واژه ها: تربیت ، ارتباط ، فرزندان، پیشبرد، اهداف

مقدمه:

ارتباط مؤثر بین والدین و فرزندان یکی از اصول اساسی در تربیت موفق است. والدینی که می‌توانند با فرزندان خود ارتباط عمیق و معناداری برقرار کنند، زمینه‌ساز محیطی امن و پشتیبان برای رشد عاطفی و اخلاقی آن‌ها هستند. در دنیای پیچیده امروزی، نقش والدین در شکل‌گیری شخصیت و آینده فرزندان بیش از پیش پررنگ و حیاتی است. ارتباط میان والدین یکی از مهمترین عوامل در تربیت سالم و موفقیت فرزندان است. تربیت فرزندان، مسئولیتی است که نیازمند درک عمیقی از روانشناسی کودک، مهارت‌های ارتباطی مؤثر و دانش به‌روز تربیتی است. این مقاله به بررسی راهکارهایی می‌پردازد که می‌توانند به والدین کمک کنند تا با ارتباط معنادار و مؤثری بین خودشان، فرزندان را در مسیر رسیدن به اهداف تربیتی‌شان یاری کنند. هر جنبه‌ای با دقت مورد کاوش قرار گرفته است تا والدین بتوانند بهترین رویکردها را برای پرورش نسلی آگاه، مسئولیت‌پذیر و خلاق اتخاذ نمایند. ارتباط قوی والدین باهم، سنگ بنای تربیت فرزندان موفق و شاد است. این ارتباط نه تنها به ایجاد پیوند عاطفی عمیق بین اعضای خانواده کمک می‌کند، بلکه زمینه را برای همکاری و مشارکت در رسیدن به اهداف تربیتی نیز فراهم می‌کند. تربیت فرزند کار آسانی نیست و گاهی اوقات می‌تواند چالش‌برانگیز باشد. تقویت ارتباط با فرزندان یک سرمایه‌گذاری ارزشمند در آینده او است. با صرف وقت و تلاش می‌توانید رابطه‌ای قوی و حمایتی با فرزندتان ایجاد کنید که به او کمک می‌کند.

در این زمینه پژوهش‌هایی صورت گرفته است از جمله آن‌ها:

۱. مقاله با عنوان اثر بخشی آموزش روانی درمانی جامع دینی بر تقویت ارتباط دانش آموزان با والدین (سیده نرگس پورعباس؛ زمستان ۱۳۹۸) این مقاله با هدف تعیین اثربخشی روان‌درمانی جامع دینی و تقویت ارتباط بین فردی دانش آموزان دختر متوسطه دوم با والدین آنان انجام شد. هدف نهایی روان‌درمانی جامع دینی، حل مشکل و پیشگیری از آسیب‌ها و اختلالات و معرفی انسان سالم می‌باشد، این پژوهش با تمرکز بر این مدل به پیشگیری از آسیب‌های مربوط به ارتباط معیوب و تقویت ارتباط و تعامل در خانواده و والد- فرزند و بالعکس می‌باشد. اما مقاله حال حاضر به صورت کلی شامل همه فرزندان اعم از کودک و نوجوان می‌شود.

۲. کتاب نظام خانواده در اسلام (حسین انصاریان، ناشر دارالعرفان، نوبت چاپ دوم، سال ۹۸) در این کتاب به جایگاه ازدواج در اسلام استقلال زن و مرد وظیفه زن و شوهر نسبت به یکدیگر و غیر صحبت کرده است وجه برتری مقاله حاضر نسبت به این کتاب این است که در مقاله حاضر، به بیان راهکار های رسیدن به والدین موفق در تربیت فرزندان پرداخته شده است.
۳. مقاله با عنوان اثر بخشی آموزش برنامه فرزند پروری مثبت بر ارتباط والدین با کودک (فاطمه طاهری، ؛ علی اکبر ارجمند نیا ؛ غلامعلی افروز، پاییز ۱۳۹۹) این مقاله به تاثیرات آموزش به والدین برای برقراری ارتباط موثر با فرزندان پرداخته و این گونه بیان کرده است که والدینی که مورد آموزش قرار میگیرند ، میتوانند ارتباط بهتری با فرزندان خودشان برقرار کنند ، اما در مقاله پیشرو با بیان راهکارهای متفاوت سعی داریم والدین را آگاه کرده و به بهبودی روابط والدین با هم کمک کنیم.
۴. مقاله‌ی نقش تربیت در پیشگیری از آسیب های اجتماعی (محسن فرمهینی فراهانی، بهار ۱۳۹۹) در این مقاله به تاثیر مربیان مدرسه در کنار خانواده در تربیت فرزندان پرداخته و بیان نموده اند که ارتباطات خارج از محدوده خانواده برای فرزندان ممکن است آسیب های اجتماعی فراوانی را برای آنها به وجود آورد و همچنین بیان می کند که اگر فرزند از تربیت درست و صحیحی برخوردار باشد کمترین آسیب را در اجتماع خواهد دید. اما در مقاله حاضر به این موضوع پرداخته ایم که تاثیر والدین در آینده فرزندان بسیار زیاد است و ارتباط والدین باهم برای تربیت صحیح فرزندان بسیار مهم است.
۵. کتاب آسیب شناسی خانواده ایرانی (سید رضا صالحی امیری و زهرا خدایی، ناشر سازمان انتشارات جهاد، دانشگاهی چاپ اول سال ۱۳۹۹) در این کتاب به آسیب‌های خانواده پرداخته شده است و عوامل آن را مورد بررسی قرار داده است اما در مقاله حاضر به بیان راهکار هایی برای ارتباط بهتر والدین با یکدیگر پرداخته شده است.

مفهوم شناسی:

در این قسمت به بیان معانی لغوی واصطلاحی برخی از واژگان بکار رفته در پژوهش پرداخته می شود.

(۱) تربیت:

تربیت در لغت و اصطلاح به شرح زیر است:

اول) تربیت از نظر لغوی به معنی پروردن و ادب و اخلاق را به کسی آموختن است.^۱
دوم) تربیت از نظر اصطلاحی یعنی روش رفتاری و گفتاری دادن به غیر طوری که این روش ملکه ذهن او شود.^۲

(۲) ارتباط:

ارتباط در لغت و اصطلاح به شرح زیر است:
اول) ارتباط از نظر لغوی به معنای رفت و آمد داشتن است، تماس برقرار کردن با کسی از طریق وسیله‌ای مخصوص.^۳
دوم) ارتباط در اصطلاح به معنی ایجاد رابطه تعامل و گفتگو است.^۴

(۳) فرزندان:

تعریف فرزند در لغت و اصطلاح به شرح زیر است:
اول) فرزند در لغت به معنی پسر یا دختر محصول نتیجه نسل می باشد.^۵
دوم) فرزند در اصطلاح، فر به معنی شکوه و زند به معنی بزرگ است، که در کل یعنی شکوه بزرگ.^۶

الف) رفتار پدر نسبت به مادر

۱. معین، فرهنگ معین، ج ۶، ص ۸۵۲.

۲. همان

۳. همان، ج ۵، ص ۱۹۵

۴. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱۴، ص ۵۴۶.

۵. همان، ج ۱۶، ص ۳۲۵

۶. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱۶، ص ۳۶۵

در دین مبین اسلام مردان به قوام^۱ خانواده معرفی شده‌اند، که بر همین اساس وظایفی هم دارند به بررسی برخی از این وظایف پرداخته می‌شود.

(۱) خوش اخلاقی

خوش اخلاقی مرد نسبت به زن یکی از ارکان اساسی برای بنا نهادن یک زندگی زناشویی موفق و پر از محبت است. این خصلت نه تنها در ایجاد فضایی آرام و صمیمی در خانه مؤثر است، بلکه به تقویت اعتماد و احترام متقابل بین زوجین کمک می‌کند. خوش اخلاقی شامل رفتارهایی مانند گوش دادن با دقت به حرف‌های همسر، برخورد محترمانه حتی در شرایط اختلاف نظر، پرهیز از تندى و بی‌احترامی، و ابراز محبت و قدردانی به طور مستمر است این رفتارها به زن احساس امنیت و ارزشمندی می‌دهد و به مرد کمک می‌کند تا به عنوان یک شریک زندگی مسئولیت‌پذیر و دلسوز شناخته شود. در اسلام، خوش اخلاقی به عنوان یکی از صفات برجسته و مهم یک مسلمان مطرح شده و تأکید فراوانی بر خوش اخلاقی با همسر وجود دارد. پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله) فرموده‌اند: «که خوش اخلاقی با همسر از نشانه‌های کمال ایمان است» و مردان را به رفتار نیکو و مهربانانه با همسرانشان تشویق می‌کنند. بنابراین، خوش اخلاقی مرد نسبت به زن نه تنها به ساختن یک خانواده‌ی شاد و هماهنگ کمک می‌کند، بلکه به عنوان یک اصل دینی و اخلاقی، جایگاه ویژه‌ای در فرهنگ و جامعه دارد و به عنوان یکی از معیارهای اصلی در ارزیابی شخصیت و رفتار یک مرد مطرح است.^۲

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «با همسران خود با نیکی و مهربانی معاشرت کنید و خوش اخلاقی از بی‌عدالتی و خشونت بپرهیزید.»^۳ اساساً یک رابطه مهم و حساسی مانند رابطه زناشویی و خانوادگی نیاز به مراقبت و توجه زیادی از سوی همسران دارد. در دوره‌های مختلف، زندگی مشکلات زیادی گریبان‌گیر خانواده می‌شود که همبستگی و تعهد اعضای خانواده به ویژه زن و شوهر نسبت به یکدیگر مانند دلسوزی

۱. آیه الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ (نساء: ۳۴) به مسائل سرپرستی و ریاست در خانواده (قوامیت مردان بر زنان) اشاره دارد. البته قوامیت به معنای وظایف بیشتر نسبت به همسرانشان نه برتری آنان. قرائتی، محسن، تفسیر نور، جلد ۴، ص ۱۵۷

۲. معاونت فرهنگی حوزه‌های خواهران، حیات طیبه، ص ۱۷۲

۳. نساء، ۱۲۸

اسلام قناعت و مصرف با دقت را ستایش کرده است. انسان قانع هیچگاه دست نیاز به طرف دیگران دراز نمی کند و به اندازه درآمدش خرج می کند. قناعت و کم خرج بودن از ویژگیهای مثبت یک زن می باشد که موجب آرامش مرد می شود و در مقابل تقاضای زیاد و توقع بالا و خارج از توان مالی مرد موجب آزار و رنجش مرد و گاهی بروز تنشها و انحرافات میشود. پیامبر اکرم (صلوات الله علیه) می فرماید: «أَعْظَمُ النِّسَاءِ بَرَكَهً أَقْلَهُنَّ مَوْئِدَةً؛ از همه زنان پر برکت تر آن است که خرجش کمتر باشد.»^۱

در روایت دیگری از ایشان نقل شده است که: «لَا يَجِلُّ لِلْمَرْأَةِ أَنْ تُكَلِّفَ زَوْجَهَا فَوْقَ طَاقَتِهِ؛ برای زن جایز نیست که شوهرش را به بیش از توانایی اش مجبور کند.»^۲ زن شایسته با مطالعه زندگی حضرت زهرا (سلام الله علیها) ایشان را الگوی زندگی خویش قرار می دهد، ایشان هرگز در خانه از همسر خویش تقاضایی نکرد و همواره در سختی ها و ناملایمات زندگی شکیبایی کردند و هیچ وقت شکایتی نکردند؛ حتی زمانی که غذایی برای خوردن یافت نمیشد از همسر خویش چیزی مطالبه نکردند تا مبادا موجب شرمندگی ایشان شود.

۴) راز داری :

فاش کردن راز همدیگر روابط مرد و زن و بنیان خانواده را تلخ میکند و اعتماد و اطمینان و احترام آنها از بین می برد اما با حفظ اسرار و راز، شوهر بر درجات ایمان همسر افزوده شده و اعتماد مرد را به خود جلب کرده و مرد با دیده احترام به همسرش می نگرد.^۳

حفظ اسرار، زندگی از توصیه های مهم قرآن به زنان و مردان مؤمن و شایسته است. رازداری از پایه های اعتماد و از مرزهای درون خانواده است در تعالیم اسلام رازداری بسیار اهمیت دارد و از ظرف و لوازم ایمان به شمار آمده و به زنان شایسته توصیه شده است که این سنت خداوند را برای کمال، ایمان در خود ایجاد کند راز داری زن در خانواده موجب تعادل و سلامت خانواده میشود. راز مانند خشاب اسلحه است تا وقتی که رها نشده مصون و پنهان است اما همین که شلیک شد، دیگر از اختیار بیرون رفته است؛ زیرا راز فاش شده مثل یک زندانی گریخته از محبس است که بازگرداندنش بسیار دشوار است. اگر

^۱ نهج الفصاحه، پاینده، ص ۳۵۳

^۲ مستدرک الوسائل، نوری، جلد ۱۴، ص ۲۴۲

^۳ تهرانی، جواد، آئین زندگی، ۵۰ و ۵۱

تا آن لحظه راز گروگان تو بود، اینک تو در گرو آئی. خداوند می فرماید: «وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَىٰ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ»^۱ «در (تفسیر المیزان) آمده است: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) سری از اسرار خود را نزد بعضی از همسرانش حفصه دختر عمر بن خطاب افشا کرد و به وی سفارش نمود این مطلب را به کسی نگوید حفصه آن را بر خلاف دستور آن جناب به دیگری گفت و قسمتی از آن را فاش کرد و از فاش نمودن بقیه آن خودداری نمود رسول خدا (صلی الله علیه و آله) جریان را به عنوان اعتراض به وی خبر داد که تو سر مرا فاش کردی و این بر خلاف قول ما بود»^۲

رازداری در زندگی مشترک به معنای حفظ اسرار و حریم خصوصی همسر است و یکی از ارکان اصلی اعتماد متقابل بین زوجین محسوب می شود. این امر نشان دهنده احترام به حریم شخصی و اطلاعاتی است که همسر به اشتراک گذاشته و انتظار دارد که فقط بین آن ها باقی بماند.

رازداری در زندگی زناشویی، محیطی امن فراهم می کند که در آن زن و شوهر می توانند تمامیت خود را بدون سانسور و نگرانی به نمایش بگذارند. عدم رازداری می تواند به این امنیت آسیب بزند و مشکلاتی را در رابطه ایجاد کند که گاهی غیرقابل جبران است.

در صورت وجود مشکلات یا نگرانی هایی در رابطه، به جای مراجعه به دیگران، با همسر خود به صورت مستقیم و صادقانه صحبت کنند و سعی کنند این مسئله تنها بین خودشان حل شود؛ به یکدیگر اطمینان دهند که می توانند بدون ترس از قضاوت یا افشاگری، در مورد مسائل شخصی و مهم با یکدیگر صحبت کنند. رازداری همچنین به این معناست که زوجین باید در مورد چه چیزهایی با یکدیگر صحبت کنند و چه چیزهایی را برای خود نگه دارند، توافق داشته باشند. این توافقات باید بر اساس احترام متقابل و درک مشترک از حریم خصوصی شکل گیرد. در نهایت، رازداری در زندگی مشترک به این معناست که هر دو طرف به یکدیگر اعتماد دارند و این اعتماد را با حفظ اسرار و حریم خصوصی یکدیگر، تقویت می کنند.

^۱ تحریم، آیه ۳

^۲ تفسیر المیزان، طباطبائی، ج ۱۹، ص ۵۵۵

نتیجه گیری

تربیت فرزند، سفری پرمسیر و چالش برانگیز است که نیازمند همکاری و همدلی عمیق بین اعضای خانواده، به خصوص پدر و مادر، است. در این مقاله، به بررسی راهکارهایی برای تقویت ارتباط میان والدین در راستای نیل به اهداف تربیتی مشترک پرداختیم.

در بخش اول به بررسی وظایف و رفتار پدر نسبت به مادر در خانه و خانواده پرداخته شد و با بیان چهار عنصر اصلی «خوش اخلاقی، انعطاف پذیری، عدم تنبیه بدنی همسر و خوش زبانی و نیکو سخن گفتن» در ارتباط پدر با مادر به نقش وی در تربیت و آینده فرزند اشاره کردیم؛ طبق بیان روانشناسان خانواده تربیت فرزند از ده اصل تشکیل شده که مهمترین آن بر عهده‌ی پدر هست.

در بخش دوم با بیان چهار اصل مهم «عشق و محبت، رفتار نیکو، قناعت و رازداری» در رفتار و عمل مادر نسبت به پدر خانواده پرداخته شد و به این نتیجه رسیدیم که مادر به عنوان مدیر و الگو خانواده نقش به سزایی در رفتار و تربیت فرزند دارد؛ مادر منبع عشق و عزت نفس دیگر اعضای خانواده هست، عملکرد او تاثیر مستقیم به آینده خوب و یا بد فرزندان می‌گذارد؛ بنا براین نوع عملکرد و رفتار مادر با پدر خانواده بسیار مهم است. قابل توجه است که همه این اصل‌ها و عناصرها هم برای پدر و هم برای مادر مهم بوده و باید رعایت شود.

منابع:

- ۱- احمدی، علی اصغر، شخصیت و رفتار، مهدی رضایی، چ اول، پاییز ۱۳۸۴ ه.ش.
- ۲- اصلانی، ابراهیم، نوجوان، مدرسه، چ اول، ۱۳۸۸ ه.ش.
- ۳- امینی، ابراهیم، آیین تربیت، اسلامی، چ یازدهم، مرداد ۱۳۶۸ ه.ش.
- ۴- انصاریان، حسین، نظام خانواده در اسلام، محمد جواد صابریان، دارالعرفان، چ دوم، ۱۳۹۸ ه.ش.
- ۵- ایمانی، محسن، ارتباط با خانواده همسر، پیام رسان، چ اول، خرداد ۱۳۸۸ ه.ش.

- ۶- بهشتی، احمد، خانواده در قرآن، دفتر تبلیغات اسلامی، چ یازدهم، ۱۳۸۸ ه. ش.
- ۷- بیگی، روح الله، ارزش‌های اجتماعی در قرآن، اسوه، چ چهارم، ۱۳۸۹ ه. ش.
- ۸- تهرانی، جواد، آئین زندگی، راه حق، چ هفتم، زمستان ۱۳۷۵ ه. ش.
- ۹- حاجی زاده، مسعود، کلید های رفتار با نوجوانان، صابرین، چ هشتم، زمستان ۱۳۸۲.
- ۱۰- حسینی، علی اکبر، اخلاق در خانواده، اسلامی، چ اول، ۱۳۶۹ ه. ش.
- ۱۱- دهنوی، حسین، نسیم مهر، محدث، چ بیستم، زمستان ۱۳۸۶ ه. ش.
- ۱۲- زاهد پور، بتول، افزایش محبت بین همسران، موسسه بوستان کتاب، چ چهارم، ۱۳۹۷ ه. ش.
- ۱۳- زواری مقدم، سلمان، ارزش جوانی از منظر اسلام، پیام مهدی، چ اول، زمستان ۱۳۹۲ ه. ش.
- ۱۴- زیبایی نژاد، محمدرضا، سبحانی، محمدتقی، درآمدی بر نظام شخصیت زن در اسلام، هاجر، چ چهاردهم، بهار ۱۳۹۰ ه. ش.
- ۱۵- سالارزائی، امیر حمزه، حقوق و شکوه زن در نظام حقوق اسلامی، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، چ اول، ۱۳۸۹ ه. ش.
- ۱۶- سعیدی رضوانی، محمود، باغلی، حسین، نقدی بر روش های تربیت دینی، آستان قدس رضوی، چ اول، ۱۳۸۹ ه. ش.
- ۱۷- شریفی، احمد حسین، آیین زندگی، معارف، چ یکصد و بیست و نهم، ۱۳۹۳ ه. ش.
- ۱۸- صالحی امیری، سید رضا، خانواده ایرانی، جهاد دانشگاهی، چ اول، ۱۳۹۹ ه. ش.
- ۱۹- صدر، رضا، زن و آزادی، دفتر تبلیغات اسلامی، چ پنجم، ۱۳۹۴ ه. ش.
- ۲۰- صفائی حائری، علی، مسئولیت و سازندگی، ذکرا، چ بیست و دوم، ۱۴۰۱ ه. ش.
- ۲۱- ضیافی، رقیه، راه روشن، هاجر، چ اول.
- ۲۲- علوی، مرضیه، جلوه های حیا در روابط خانوادگی، هاجر، چ اول، ۱۳۹۶ ه. ش.

- ۲۳- فجری، علیرضا، درآمدی بر مسئله روابط زن و مرد در جامعه اسلامی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چ اول، زمستان ۱۳۹۵ ه. ش.
- ۲۴- قائمی، علی، اخلاق و معاشرت در اسلام، امیری، چ اول، زمستان ۱۳۶۴ ه. ش.
- ۲۵- کمیته موضوعی، خانواده، بی جا، چ هجدهم، بهمن ۱۳۹۳ ه. ش.
- ۲۶- مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، صدرا، چ چهل و نهم، ۱۳۸۵ ه. ش.
- ۲۷- مظاهری، حسین، اخلاق در خانواده، معارف، چ پنجم، تابستان ۱۳۹۳ ه. ش.
- ۲۸- معاونت فرهنگی تبلیغی حوزه های علمیه خواهران، حیات طیبه، هاجر، چ اول، ۱۳۹۶ ه. ش.
- ۲۹- نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، سید احمد شادرخ، راه علم، چ اول، ۱۳۸۶ ه. ش.
- ۳۰- نوری همدانی، جایگاه بانوان در اسلام، مهدی موعود، چ ششم، ۱۳۸۸ ه. ش.